

Bańdo, Adam

Problematyka czasopiśmienictwa na VII Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej "Kraków-Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku" : Kraków, 19-20 XI 2003

Rocznik Historii Prasy Polskiej 7/1(13), 233-239

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam
BAŃDO

**Problematyka czasopiśmiennictwa na
VII Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej:
„Kraków–Lwów: książki, czasopiśmiennictwo,
biblioteki XIX i XX wieku”
(Kraków, 19–20 XI 2003)**

Press Issues at the 7th Polish Scientific Conference:
“Cracow-Lvov: Books, Periodicals and Libraries of the
19th and 20th Centuries”
(Cracow 19–20 November 2003)

Mam przyjemność, kolejny już raz, relacjonować Państwu przebieg obrad konferencji organizowanej cyklicznie (co 2 lata) przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa (nowa nazwa instytutu od 2003 roku) Akademii Pedagogicznej im. KEN w Krakowie. Obecne, siódme spotkanie, tradycyjnie poświęcone problematyce dziejów książki, czasopiśmiennictwa, bibliotek i kultury literackiej na obszarze historycznej Galicji, odbyło się w dniach 19–20 listopada 2003 roku. Podobnie jak poprzednie konferencje, również ta, spotkała się z dużym zainteresowaniem nie tylko referentów, ale także licznie przybyłych gości i studentów. Obrady zwróciły uwagę lokalnych mass mediów, które odnotowały ten fakt w swoich bieżących relacjach.

Zainteresowanie konferencją potwierdziło się w rekordowej, w stosunku do poprzednich spotkań, liczbie jej uczestników i wystąpień. Wśród nich znalazło się 69 referentów, reprezentujących ośrodki akademickie, instytucje i biblioteki naukowe z Warszawy, Krakowa, Łodzi, Wrocławia, Poznania, Torunia, Bydgoszczy, Lublina, Katowic, Opola, Kielc i Rzeszowa. Nie zabrakło także gości z Ukrainy i Republiki Czeskiej.

Po uroczystym powitaniu uczestników konferencji przez Prorektora AP w Krakowie prof. dra hab. Henryka Zalińskiego i dyrektora Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa prof. dr hab. Halinę Kosętkę, rozpoczęły się obrady plenarne. Tę inauguracyjną część konferencji zdominowały wystąpienia natury prasoznawczej, dotyczące głównie czasopism o proveniencji lwowskiej. Rozpoczął ją referat prof. dra hab. Jerzego Jarowieckiego — założyciela, zastępczego, długoletniego b. dyrektora obecnego Instytutu Informacji Naukowej

i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie. Należy w tym miejscu podkreślić ogromny dorobek naukowy prof. J. Jarowieckiego, który w swej znacznej części dotyczy zagadnień prasy lwowskiej, a swe korzenie bierze z sentymentu do stron rodzinnych i nostalgii za krajem lat dzieciństwa. Z pewnością osobiste przeżycia i wspomnienia profesora wpłynęły także na zainicjowanie przez niego konferencji poświęconych problematyce prasy i książki lwowskiej, którym patronował nieustannie od 1986 roku. Te zainteresowanie prasą, a zwłaszcza czasopiśmiennictwem obszaru dawnej Galicji, Jerzy Jarowiecki zdołał zaszczepić swym studentom i pracownikom podczas seminariów magisterskich i naukowych zebrań, czego żywym przykładem jest piszący to sprawozdanie. Tym razem na forum obrad plenarnych prof. J. Jarowiecki zaprezentował interesujący referat poświęcony lwowskiej prasie ukazującej się przed powstaniem styczniowym. W swym wystąpieniu podkreślił rolę zasłużonej rodziny drukarskiej Pillerów dla rozwoju polskojęzycznej prasy we Lwowie. Szczególnie dużo miejsca poświęcił wydawanemu od 1783 roku, pod redakcją Jana Fryderyka Schütza, tygodnikowi informacyjnemu pt. „Pismo Uwiadamiające Galicję”, ukazującemu się od 1785 roku w dwóch edycjach językowych — polskiej, jako „Lwowskie Wiadomości Tygodniowe” i niemieckiej, jako „Lemberger Wöchentliche Anzeigen”. Spod tych samych pras drukarskich wychodziły także: „Dziennik Patriotycznych Polaków” — polityczny organ informacyjny Towarzystwa Patriotycznych Polaków i od 1811 roku „sztandarowa” „Gazeta Lwowska”, długowieczny dziennik, który przez ponad sto lat kształtował i wpływał na życie polityczne i umy-słowe Lwowa i całej Galicji.

Prasie lwowskiej stricte poświęcony był również następny referat. Dr hab. Jerzy Plis z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie dokonał charakterystyki czasopiśmiennictwa katolickiego, ukazującego się w Leopoldis w okresie 20-lecia międzywojennego. Natomiast dr Alfred Toczek z Akademii Pedagogicznej w Krakowie przedstawił zasługi środowiska lwowskich dziennikarzy, skupionych w pierwszej korporacji zawodowej tego typu o charakterze ogólnopolskim, zrzeszającej braci dziennikarską z trzech zaborów pod wspólnym „sztyldem” Związku Dziennikarzy Polskich we Lwowie (1909–1914). W jej skład weszły organizacje dziennikarskie z pozostałych części rozebranych ziem polskich: Kasa Przeworności i Pomocy dla Literatów i Dziennikarzy w Warszawie oraz Towarzystwo Dziennikarzy i Literatów w Poznaniu. Referent zwrócił uwagę na cel powstałej korporacji, podkreślając nie tylko jej zawodowy charakter, ale również szczerne patriotyczne przesłanie reprezentowania jedności w sprawach ogólnonarodowych.

Z wielką uwagą wysłuchano także kolejnego referatu w tej części obrad. Tym bardziej, że nie ograniczał się on li tylko do problematyki lwowskiej i traktował sprawy prasy galicyjskiej łącznie, porównawczo i relatywnie. Udało się to znakomicie dr hab. Zofii Sokół, prof. Akademii Świętokrzyskiej i Uniwersytetu Łódzkiego. Zofia Sokół od wielu lat zajmuje się badaniem prasy kobiecej. Swe wyniki badań prezentowała już niejednokrotnie podczas poprzednich edy-

cji krakowskich konferencji i zawsze spotykały się one z wielkim zainteresowaniem nie tylko kobiecej części publiczności. Tym razem prelegentka scharakteryzowała pierwsze lwowsko-krakowskie czasopisma emancypacyjne końca XIX i początku XX wieku. Swą uwagę skupiła w przeważającej części na monografiach dwóch pism: wydawanego pod redakcją Janiny Sedlaczkówny „Przedświutu” (1893–1896) i redagowanego przez Paulinę Rejnschmit-Kuczalską „Steru” (1896–1897). Zawartość treściowa tych tytułów i działalność osób z nimi związanych są wciąż żywym dokumentem obrazującym sytuację kobiet w Galicji na przełomie XIX i XX wieku, ich problemy, dążenia i walkę ze stereotypami i tradycyjnie pojmowaną rolą kobiety w tamtych czasach. Zofia Sokół podkreśliła zasługi tych pism w dążeniu kobiet do zrównania szans zawodowych, pozycji społecznych, kształtowania świadomości poprzez umożliwienie płci pięknej zdobywania wiedzy na poziomie uniwersyteckim.

Po części plenarnej, z uwagi na liczbę uczestników i różnorodność tematyką referatów, obrady kontynuowano w trzech sekcjach: „Książki, biblioteki, wydawnictwa XIX i XX wieku”; „Czasopiśmiennictwo i kultura literacka XIX i XX wieku” oraz: „Książki, biblioteki, wydawnictwa do końca XVIII wieku”.

W sekcji „Czasopiśmiennictwo i kultura literacka XIX i XX wieku” wygłoszono ogółem 25 referatów i komunikatów, z czego aż 19 dotyczyło czasopiśmiennictwa. Pozostałe wystąpienia poświęcone były kulturze literackiej. Bogactwo treści wystąpień zwierzało się nie tylko w różnorodności tematycznej referatów, ale także w wielości stosowanych metod badawczych i ich ujęciu. Wśród prezentowanych wyników badań naukowych znalazły się monografie tytułów prasowych, teksty o charakterze przeglądowym, charakterystyki statystyczne, wybrane wątki z historii prasy oraz omówienia problematyki na łamach poszczególnych czasopism. Nie zabrakło także analiz porównawczych.

Do pierwszej grupy wystąpień o charakterze monograficznym należał referat dr hab. Grażyny Gzelli, prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na temat: „Dzwonka. Pisma Młodemu Wiekowi Poświęconemu”, które ukazywało się we Lwowie w latach 1850–1851 pod redakcją Walentyny Trojanowskiej. Grażyna Gzella przedstawiła oblicze pisma, jego cel i rolę jaką ten periodyk odgrywał w kształtowaniu i podtrzymywaniu świadomości narodowej i kulturowej młodych Polaków. Podkreśliła także patriotyczny charakter programu wychowawczego, lansowanego na łamach „Dzwonka”.

Z kolei mgr Jerzy Kuzicki z Uniwersytetu Rzeszowskiego zaprezentował monografię krakowskiego „Ogniska” (1860–1862, 1865), tygodniowego pisma poświęconemu rolnictwu, przemysłowi, handlowi i rzemiośle, redagowanemu przez Walerego Wielogłowskiego. Periodyk W. Wielogłowskiego należał do grupy pism o silnym pierwiastku katolickim, propagującym hasła pracy organicznej.

Monograficzne ujęcie cechowało także dwa inne wystąpienia. Pierwsze z nich to referat dr Doroty Degen z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na temat środowiskowego miesięcznika naukoznawczego „Życie Nauki” w jego krakowskim okresie ukazywania się. Powstałe w 1946 roku „Życie Nauki” na-

leżało do pierwszych polskich pism naukowych, jakie zaczęły się ukazywać po zakończeniu II wojny światowej. Redaktorami tego periodyku, adresowanego do inteligencji, byli Mieczysław Chojnowski i Bogusław Leśnodorski.

Drugi referat prof. Jerzego Jarowieckiego z Akademii Pedagogicznej w Krakowie dotyczył konspiracyjnego, lwowskiego „Słowa Polskiego”, ukazującego się w latach 1939–1945. Charakterystyka tego periodyku oraz innych pism konspiracyjnych pozwoliła Jerzemu Jarowieckiemu zaprezentować różnorodne postawy, idee, poglądy i programy polityczne lwowskiej prasy podziemnej w latach okupacji niemieckiej i radzieckiej. Prelegent podkreślił dokumentacyjną wartość „Słowa Polskiego”, które jako pismo o charakterze informacyjno-politycznym zamieszczało na swoich łamach wiadomości dotyczące aktów terroru ze strony niemieckiej, sowieckiej, a także bojówek ukraińskich w stosunku do ludności polskiej we Lwowie i na kresach wschodnich. Periodyk jest cennym źródłem informacji na temat ówczesnych nastrojów społecznych, stosunków Polaków do mniejszości narodowych, głównie żydowskiej i ukraińskiej.

W tym samym okresie (1939–1941) ukazywał się we Lwowie „Czerwony Sztandar”, pismo o orientacji prosowieckiej, grupujące lewicową część polskiej inteligencji. Program tego periodyku i lansowany przez niego „model nowej kultury” zaprezentowała w swym wystąpieniu mgr Lilianna Świątek z Uniwersytetu Łódzkiego.

Z kolei mgr Jacek Ladorucki (Uniwersytet Łódzki), przedstawił losy krakowsko-warszawskiego „bruLionu”, kwartalnika ukazującego się w latach 1987–1999. W swym referacie przedstawił strategie komunikacyjne tego renomowanego, literackiego pisma, którego nietypowy rodowód wiązał się z polityczną opozycją i kontrkulturą.

Następna grupa referatów poświęcona była omówieniom wybranych problematyk na łamach prasy i konkretnych tytułów czasopism. Dr Adam Bańdo (Akademia Pedagogiczna w Krakowie) wygłosił referat na temat kulturotwórczej roli potężnego dziennika II Rzeczypospolitej „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” (1910–1939). W swym wystąpieniu podkreślił rolę jaką odgrywało to popularne pismo w kształtowaniu zainteresowań kulturalnych i literackich masowego czytelnika. Tym samym zmienił dość powszechnie i niesłusznie panujące przekonanie o wyłącznie „brukowym” i sensacyjnym obliczu tego popularnego dziennika, które niesprawiedliwie pokutuje w wielu opracowaniach na jego temat. Będąc dziennikiem masowym, IKC wykazywał wszystkie cechy pism społeczno-politycznych. Charakterystyczna dla niego sensacyjność informacji nadawała mu charakter popularnego „brukowca”. Jednak treści polityczne i problematyka społeczna urozmaicane były stopniowo problematyką kulturalną i literacką. Bogactwo i zróżnicowanie drukowanych w „Kurierze” materiałów zadawało gusty zarówno wyrafinowanej publiczności, jak i przeciętnego czytelnika. Jest to szczególnie widoczne w tekstach z zakresu literatury, w problematyce i krytyce teatralnej, a także muzycznej. Rangę tych publikacji podnosiły

nazwiska ich autorów, uznanych publicystów, wybitnych krytyków literatury, poetów, pisarzy, ludzi nauki.

Cennym uzupełnieniem referatu Adama Bańdo było wystąpienie mgr Ewy Bogdanowskiej-Spuły (Kraków), która zaprezentowała niepublikowany do tej pory skład osobowy elitarnego „Klubu Okrągłego Stołu” działającego w latach 1922–1939 w Krakowie. Ów klub o charakterze towarzyskim skupiał znane i wpływowe postaci ówczesnego Krakowa, które spotykały się w kawiarni hotelu „Grand”, gdzie omawiano istotne dla miasta sprawy. Temu nieformalnemu towarzystwu przypominającemu lożę masońską przewodniczył Marian Dąbrowski, właściciel koncernu i redaktor naczelny „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”.

Problematykę kulturalną na łamach prasy kontynuowano w dalszej części wystąpień. Dr Jolanta Chwastyk-Kowalczyk z Akademii Świętokrzyskiej przedstawiła to zagadnienie na przykładzie „Bluszczu” w okresie 20-lecia międzywojennego. Z kolei dr Sylwester Dziki (Akademia Pedagogiczna w Krakowie) omówił reakcję lwowskiej i krakowskiej prasy na premierę *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego w 1901 roku. Dr S. Dziki wskazał na ogromne znaczenie inscenizacji *Wesela*. Podkreślił kulturalne, literackie i polityczne znaczenie tego wydarzenia, jego rolę dla społecznej i narodowej świadomości. Referat spotkał się z ogromnym zainteresowaniem.

Z uwagą wysłuchano także wystąpienia dra Jerzego Seniowa (Kraków), który przedstawił stanowisko 7 polskich dzienników we Lwowie: „Gazety Lwowskiej”, „Kuriera Lwowskiego”, „Słowa Polskiego”, „Wieku Nowego”, „Gazety Porannej”, „Gazety Wieczornej” i „Dziennika Ludowego” na temat kształtującej się w latach 1919–1921 wschodniej granicy II Rzeczypospolitej. Dr S. Seniów zwrócił uwagę na zaangażowanie tych pism w walkę mieszkańców Lwowa z ukraińskimi oddziałami i sowiecką armią nacierającą na Warszawę. Wskazał na rolę lwowskich dzienników w dostarczaniu rzetelnej informacji, podtrzymywaniu ducha i zapobieganiu panice. Wystąpienie dra S. Seniowa wywołało gorącą dyskusję.

Następna grupa referatów charakteryzowała się szerszym ujęciem problematyki prasoznawczej. W tej części znalazły się wystąpienia o charakterze przeglądowym, wzbogacone ujęciem statystycznym oraz charakterystyki porównawcze.

Dr Czesław Michalski (Akademia Pedagogiczna w Krakowie) wygłosił referat na temat lwowskich i krakowskich organizacji sokolich. Referent od wielu lat zajmuje się problematyką prasy sportowej. Swoje wyniki badań przedstawiał już wielokrotnie na poprzednich konferencjach. Również i tym razem jego wystąpienie wzbudziło duże zainteresowanie. Referent podkreślił znaczenie wychowania patriotycznego i rolę w nim sportu oraz szkolenia wojskowego, któremu patronowało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, powstałe we Lwowie w 1867 roku. Towarzystwo „Sokół” prowadziło także działalność wydawniczą, wydając m.in. „Przewodnik Gimnastyczny”, główny organ Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” we Lwowie oraz wiele innych pism.

Problematykę czasopism młodzieżowych i dla młodzieży kontynuował w dalszej części obrad dr Karol Sanojca z Uniwersytetu Wrocławskiego. Karol Sanojca przedstawił komunikat na temat czasopism młodzieży szkolnej, które ukazywały się we Lwowie w okresie międzywojennym.

W kręgu krakowskich czasopism studenckich w zbiorach Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego pozostawał komunikat mgr Joanny Gomoliszek z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autorka zaprezentowała kilka wybranych pism.

Podobne ujęcie tematyki, ale szersze wyniki badań, charakteryzowały wystąpienie dr Barbary Góry z Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Barbara Góra omówiła 15 tytułów krakowskich periodyków religijnych znajdujących się w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Wśród wymienionych czasopism znalazły się m.in.: „Posłaniec Serca Jezusowego”, „Misje Katolickie”, „Głosy Katolickie”, „Sodalis Marianus”, „Wiara i Życie”, „Hostia”, „Rycerz Niepokalanej”, „Pochodnia Seraficka”, „Rocznik Mariański” i inne. Barbara Góra przez wiele lat była opiekunem praktyk studenckich w Pelplinie, gdzie ze studentami informacji naukowej i bibliotekoznawstwa AP w Krakowie prowadziła badania i prace biblioteczne.

Z kolei dr Jacek Lachendro (Uniwersytet Jagielloński) wyjaśnił związki „Polskiego Ludu” (1919–1926), tarnowskiego organu PSL „Piast” z krakowskim „Piastem”. Wspomniane pisma łączył jeden wspólny cel. Zostały powołane do życia dla wzmocnienia agitacji wyborczej przed wyborami parlamentarnymi. Ich ostrze walki politycznej skierowane było przeciwko opozycji, wrogom politycznym na obszarze działania ich macierzystych organizacji partyjnych. Jacek Lachendro podkreślił rolę tygodnika „Polski Lud”, prowadzącego działalność agitacyjną, popierającą działania rządu Wincentego Witosa.

Z dużym zainteresowaniem spotkało się wystąpienie dra Władysława Kolasy (Akademia Pedagogiczna w Krakowie) na temat krakowskich czasopism naukowych ukazujących się w latach 1945–2000. Referat Marka Kolasy obfitował w bardzo cenne analizy statystyczne w postaci tabel wykresów i licznych danych liczbowych. To wszystko dało uczestnikom konferencji możliwość ilościowego i jakościowego poznania krakowskiego rynku prasy naukowej, jego przemian i tendencji rozwoju. Za główne kryterium jakościowe czasopism naukowych, prelegent przyjął cztery rankingi wydane przez Journal Citation Reports (tzw. „lista filadelfijska”), Międzynarodowe Serwisy Bibliograficzne, Ranking Komitetu Badań Naukowych oraz ranking Ośrodka Badań Prasoznawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Marek Kolasa podkreślił rolę krakowskiego ośrodka akademickiego, w którym wydaje się obecnie 13% polskich periodyków naukowych.

Ostatnia grupa referatów charakteryzowała się ujęciem biograficznym. Reprezentowały go trzy wystąpienia. Doc. dr Olga Ciwkacz z Uniwersytetu Przykarpackiego im. W. Stefanyka przedstawiła sylwetkę i działalność Stefanii

Skwarczyńskiej, publicystki „Kuriera Stanisławowskiego” ukazującego się w latach 1923–1928.

Mgr Artur Trudzik z Wołczyna przybliżył postać Ryszarda Gonsińca, profesora Uniwersytetu Jana Kazimierza. Referent podkreślił zaangażowanie profesora w pracę z młodzieżą filomacką. Idee wychowawcze Ryszarda Gonsińca reprezentowane były i propagowane na łamach „Filomaty”, ukazującego się od 1929 roku we Lwowie, a później w Krakowie. Pismo głosiło idee wychowania patriotycznego, hasła edukacji humanistycznej młodzieży, kładąc nacisk na samorealizację i rozwój duchowy młodego pokolenia Polaków.

Ostatnim w omawianej grupie było wystąpienie mgr Wandy Matras z Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Referat Wandy Matras poświęcony był Marianowi Eilemu, twórcy i redaktorowi naczelnemu krakowskiego „Przekroju”, ukazującego się od 1945 roku. Referentka przedstawiła biografię tego znanego krakowianina. Obfitowała ona w wiele anegdot i mitów. Wanda Matras podkreśliła wkład Eilego w powstanie nowego typu polskiego magazynu tygodniowego oraz w tzw. „cywilizację «Przekroju»”.

Dwudniowym obradom konferencji towarzyszyły długie i ożywione dyskusje w zespołach problemowych. Uczestnicy obrad mieli także możliwość wysłuchania koncertu utworów gitarowych Jana Nepomucena Bobrowicza w wykonaniu Jana Oberbeka.

Zwieńczeniem konferencji były obrady plenarne, podczas których prof. Halina Kosętka, dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa AP w Krakowie, dokonała podsumowania dwudniowych prac w sekcjach. Podobnie jak w latach poprzednich edycji konferencji, organizatorzy zapowiedzieli wydanie kolejnego tomu materiałów konferencyjnych. Uznano bowiem wysoką wartość naukową przedstawionych wystąpień, które wniosły wiele ważnych ustaleń. W oczekiwaniu na kolejny tom, uczestnicy obrad otrzymali elektroniczną wersję (CD) wygłoszonych referatów i komunikatów. Organizatorzy zaprosili gości na kolejne ósme spotkanie w krakowskiej Akademii Pedagogicznej za dwa lata.